

Министерство образования Республики Саха (Якутия)
МКУ «Муниципальный орган управления образования» администрации МР «Сунтарский улус (район)»
МБОУ «Эльгайская СОШ имени П.Х.Староватова»

«Рассмотрено»
МО учителей гуманитарного цикла
от «14» Петрова М.А.
2016 года

«Согласовано»:
Заместитель директора по
УР (подпись)
(Винокурова С.С.)
от «30» августа 2016 года

«Утверждаю»
Директор школы (подпись)
(Игнатьева С.В.)
от «09» октября 2016 года

10 кылааска литератураны үөрэтиигэ үлэлиир программа

Павлова Людмила Николаевна
саха тылын учуутала.

Үлэлиир программа “Норуот айымныта уонна литература”, 5-11 кылаас ,Дьокуускай,1996с. Саха республикатын Үөрэбин министерствота бигэргэппит программатыгар олоуран онгоцуулунна.

10 кылааска саха тылын үөрэтийг үлэлиир программа “П.Х.Староватов аатынан уопсай үөрэхтээхин орто оскуолата “муниципальний бюджетнэй уопсай үөрэхтээхин тэрилтэтийн үөрэбин программатыгар тирэбидэ. Төрөөбүт литератураны үөрэтийг түншнэллар учебник:

10 кылаас.Поликарпова Е.М., Яковлев В.С. – Далан ,Саха литературага: 10-с кылаас. Дьокуускай: Бичик, 2003с.

Төрөөбүт литератураны орто оскуолаца үөрэтий билингни кэмнэ маннык сяалы-соругу туроорар:

- сахалыны литератураны сэргээн,кэрэхсээн,сатаан,өйдөөн ааџарга үөрэтий;аахпыты бэйэ сайдыытыгар түншнэллар түншнэлланаын;
- ийэ тыл уус-урган күүхүн,кэрэтин,тыл илбиин,хомухунун обою кыра сааыттан ингэри;
- Уус-урган айымныны,араас геройдарын түншнан төрөөбүт норуот олоуун,историятын,култууратын,үгэстэрин,сиэрин-майгытын арыйны;кини аналын,олоу дирингник,таба өйдүүргэ үөрэтий;
- төрөөбүт тылынан уус-урган айымны айыллар үгэхин,кистэдлэнгин,араас нымматын билихиннэри;
- үөрэнээччи айымнылаахтык толкуйдуур уонна аяар дьобура тобулларыгар суол аны;
- уус-урган айымныны уран тылаах,ураты дьобурдаах,талааннаах дьон аяарын өйдөтүү.

Саха литературага оскуолаца үөрэтий программатын сүрүн түншнэллара:

1. Норуот тылынан уус-урган айымныта сахалыны уус-урган литература силинэ,төрдө буоларын аахсан,уус-урган литератураны фольклору кытта ситимнээн үөрэтий.
2. Айымныны идеинэй тосхолунан эрэ буолбакка,уус-урган ситишиитин,үөрэнээччи гэ сайдыыны,литературнай үөрэбииини төхө биэрэр кяхтааын сяланалаан талыы уонна таны.
3. Уус-урган айымныны аяар арааны,литература теориятын өйдөбүллэрин түмэн,белөхтөөн биэрии.Ону үөрэнээччи болжойоро,бэйтэ туттарга эрчиллэрэ.
4. Талан үөрэтий уонна талан ааџыы хайысхатын тутухуу.Олону баџаран турган үөрэнэргэ,бэйэни бэйэ санаатын, сатабылын,дьобурун сяланалыырга ухийуу.
5. Үөрэнээччи гэ аяарга үөрэнэр,холонор кыаџы биэрии,тэрийии.сөптөөх үөрүйэби, сатабылы ингэрии, дьобура сайдарыгар ирдэбили турооруу.

3-с сүхүөххэ үөрэтий ис хонооно.

Уус- уран айымныны ааџарын таынан,саха литературага үөскээбит уонна сайдан кэлбит суолун билихиннэрэр соругу турорабыт.Ол ихин уус-урган айымны историзм принципин тутухан,литература сайдыытын (литературнай процесс) сүрүн түхүмэхтэринэн сяаныланна.Сурийааччы олоу көрүүтэ ,философията,эстетикэтэ,аяар маастарыстыбата,ураты стилэ анаан-минээн үөрэтийлэр.

Ханык баџар киши үрдүк уус-урган таымнаах айымныны ааџыттан дуохуйар,туюх эмэ санаада тийээр.Оттон үөрэнээччисиййа сайдан ихэр оботук өйүгээр-санаатыгар,иэйиитигэр уус-урган айымныттан сөптөөх хоруйу булан,дьону-сэргэни,олоу сылжктыы,бынаара,сяланалыы үөрэнэр.

10-11 кылааска саха литературага үөрэтий түмүк ситишиитэ.

1.Үөрэнээччи билийтэ уонна сатабыла.

- ✓ айымныны билэр,өйдүүр түнгээр кудуччу, сүүрдэн,сынайан,талан ааџар;

Булгуччу ааџан билихтээх:

- ❖ Сахалыны сурууллубут аан мангтай айымныны;
- ❖ Мангтай сурийааччылар А.Е.Кулаковской, А.И.Софронов, В.В.Никифоров, Н.Д.Неустроев биирдий бөдөнг айымныларын А.Е.Кулаковской, А.И.Софронов олохторун кэпсээнийн кытта дьүөрэлээн философской хоноонноруттан;

- ❖ П.А.Ойуунуский олобун кэпсээнин кытта дьүөрэлээн хохонноруттан уонна” Кыныл Ойууну”;Эллэй,Күннүк Урастырырап хохонноруттан; Күндэ биир кэпсээнин, Эрилик Эристиин, Амма Аччыгыйа биирдии сэхэниин, Сурун Омоллоон “ Күкүр Уус “ драматын;
- ❖ Ааттара тиллибит поэттар,суруйааччылар И.Арбита,.Алтан Сарын айымныларыттан;
- ❖ Сэрий кэминээби литератураттан 3-4 автор 2-3-түү айымнытын;
- ❖ Билингти суруйааччылар Николай Якутской Төлкө романын,Семен Данилов.Баал Хабырыыс, Иван Гоголев,Петр Тобуруокап,Сергей Васильев хохонноруттан уонна биирдии бөдөнг айымныны;
- ❖ Софон Данилов, Далан, Николай Лугинов айымныларыттын биирдии романы эбэтэр сэхэни;
- ❖ 3-4 эдэр автор 1-2-лии айымнытын.
- ❖ 10-ча хохону уонна2-3 кэпсээнинэн айымныттан бына тардыны өйтөн ааџар;
- ❖ классик суруйааччылар А.Е.Кулаковской,А.И.Софронов,Н.Д.Неустроев.П.А.Ойуунуский олохторун,айар үлэлэрин толору,атын 3-4 суруйааччы олобун сүрүн түгэннэрин эбэтэр сорох айымнытын айыллыбыт историятын билэр;
- ❖ үөрэппит айымнытын туунан сүрүн эбэтэр утарыта сынабылы билсийэр,айымныны өйдүүргэ ,ырытарга тунаар;
- ❖ саха уус-урган литературата сайдыбыт сүрүн түүмэхтэрин билэр;түүмэх сүрүн уратытын,бэлиэ айымныларын,олох хаамынтын,уларыйытын кытта ситимнээн өйдүүр;
- ❖ суруйааччы сатабылын,айар стилэ, тыла-өхө туюх уратылаабын болбайор,өйдүүр;
- ❖ литература үөрэжин сүрүн өйдөбүллэрин,терминнэрин билэр,уус-урган айымныны өйдүүргэ ырытарга тунаар;
- ❖ автор олобу анааран көрөр өйө-санаата айымнытыгар көстөрүн,ол арыллар сүрүн ныматын өйдүүр;
- ❖ литература үөрэжер уонна критикатыгар тахсар үлэ сүрүн көрүнгүн (монография,ыстатья,.анаары(обзор),сынабыл,реферат уо,д,а),уратытын арааран билэр.айымныны синийан билэр,өйдүүргэ туттар,тунаар.

2. Үөрэнээчи тылын сайдыыта:

- ❖ сахалыы ыраастык,ылбајайдык,санаатын сааылаан сангарап;
- ❖ уус-урган айымны көрүнгүн,стилин тутунаан хохонноохтук,уус-ураннык ааџар,кэпсийр (силилии,талан,кылгатан, айан);
- ❖ бүтүн айымныны эбэтэр бына тардыны литература теориятын өйдөбүллэрин тунаанан ырытар,сынаналыыр;
- ❖ проблемнай тиэмэбэ биир эбэтэр хас да айымныга олобуран толкуйдаан,.тойонноон өйтөн суруйар;
- ❖ аахпыт айымныга.көрбүт киинэбэ,спектакльга,.видео,телевизор киинэтигэр,ойуулуур-дьүүнүүр искусство айымнытыгар о.д.а. бэйэтин санаатын,сынабылын этэр,суруйар;
- ❖ литература,публицистика тиэмэтигэр ыстатья ,очерк, репортаж,реферат суруйар,иинитиннэрии,дакылаат онгорор;
- ❖ литература,публицистика айымнытыгар аннотация онгорор,литературний-критический үлэни конспектыыр;
- ❖ бэйэ суруйар үлэтигэр былаан,тезис,конспект онгорор;эпиграфы,цитатаны сатаан тунаар;
- ❖ литература олох уус-урган кэрэхитэ,туохута буоларын учуоттаан,литература матырыйаалыфнан араас дьүүлээнийгэ,диспукка,конференция ёа кыттар,бэйэ санаатын олохтоохтук дакаастаан этэргэ эрчиллэр;
- ❖ норуот тылынан айымнытын стилинэн остуоруяаны,чабырбаы,ырыаны,тойтуу,оюукайы аяарга,толорорго холонор;
- ❖ уус-урган литератупа стилин тутунаан араас көрүнгэ,жанрга айан холонор,суруйар;
- ❖ литература тиэмэтигэр радионан,телевизорынан биерий,биэчэр сценарийын суруйар.

Ытык өйдөбүллэри үөрэнээччигэ инэрии түмүгэ.

- киши сайдылаах уонна ситишиилэх буоларыгар төрөөбүт тылынан аабыы суолтатын өйдүүр;
- уус-урган литератураны тылынан искусство ураты көрүнгүн быныытынан сынаналыыр;
- тулалыыр эйгэ туунан билии-көрүүаабыы көмөтүнэн кэниирин-диригириин өйдүүр;
- норуот айымныта уонна уус-урган литературата саха төрүт олобун-дьянаабыын,историятын.тылын-өхүн.култууратын көстүүтэ буоларын өйдүүр,сынаналыыр;

- Саха сирин,Россия уонна аан дойду норуоттарын чулуу айымныларын аафсан,атын норуот култууратын,литературатын ытыктыр;
- Үтүөнү-мөкүнү,сырдыгы-харананы арааран,сиэри тутуу,амарах,аңыныгас,дьонгно кынамнылаах майги үчүгэйгэ тиэрдэрин өйдүүр.

Кылаастарынан ,тиэмэнэн үөрэтэр чааһы наардааһын.

10 кылаас	Саха литературага суол төрдүгөр	18
	Уус-уран литература олох тосту уларыйар қүөнүгөр	14
	Саха литературага уустара	15
	Саха суройааччыларын олою суюх буруйдааһын	7
	Олохтоох суройааччылары үөрэтии	4
	Далан уонна репрессия ыар содула	4
	Санга айымнылары билиһиннэрии	3
	Хатылааһын	3
	Барыта:	70

САХА ЛИТЕРАТУРАГАР КАЛЕНДАРНАЙ – ТЕМАТИЧЕСКАЙ БЫЛААН 10 кылаас

Үөрэнэр кинигэ: 10 кылаас.Поликарпова Е.М., Яковлев В.С. – Далан ,Саха литературага: 10-с кылаас. Дьюкуускай: Бичик, 2003с.

№	Күнэ-дьыла	Үйткыллыбыт күнэ	Уруок темата	Дыиэбэ үлэ	Бэлиэтээһин
1	1.09		Хатылааһын, литературнай викторина		
2	3.09		Саха олою, духовнай культурага, тыла-өхө, фольклор үөрэхтээхтэр көрүүлэринэн	Конспект	
3	8.09		Саха литературага үөскээбит төрдө уонна кэмэ	Хатылааһын	
4	10.09		Саха лит-рата сайдыытыгар фольклор уонна классической лит-ра суолтата	Хатылааһын	
5	15.09		А.Я.Уваровский – сахалыы маңайгы уус-уран айымны автора	Уваровский дуу, Өксөкүлээх дуу?	
6	17.09		«Ахтыылар»	Аабыы	
7	22.09		«Ахтыылар» түмүк	Бэйэ санаатын суройуу	
8	24.09		А.Е.Кулаковский олою, эйзар шаты	Конспект	

9	29.09		«Ойүүн түүлэ» поэма	Аабыы
10	1.10		«Ойүүн түүлэ» поэма түмүк	Электронний пособие5а тэ□нэн көрүУ
11	6.10		«Өй-сурэх мөккүөрэ»	Үйльтыгага эппиэт
12	8.10		В.В.Никифороров Күлүмнүүр «Манчаары»	Аабыы
13	13.10		«Манчаары»	
14	15.10		«Манчаары»	
15	20.10		А.И. Софронов-Алампа олобо, айар Улэгэ	Конспект
16	22.10		«Олох ооннъуура» драма	Аабыы
17	27.10		«Олох ооннъуура» драма	Аабыы уонна ыйыт.Эппиэт
18	29.10		«Олох ооннъуура» драма (түмүк)	Аабыы уонна ыйыт.Эппиэт
19	10.11		«Сор икки дьол икки» поэма	Аабыы
20	12.11		П.А.Ойүүнуский олобо,айар Улэгэ	Конспект
21	17.11		«Кыныл ойүүн»	Аабыы
22	19.11		«Кыныл ойүүн» түмүк	Конспект
23	24.11		«Кө□ул ырыата», «Син-биир буолбаат!»	Аабыы, ыйытыгага эппиэт
24	26.11		Н.Д.Неустроев «Куна5ан тын»	Аабыы
25	1.12		Н.Д.Неустроев «Куна5ан тын»	Аабыы, ыйытыгага эппиэт
26	3.12		Н.Д.Неустроев «Куна5ан тын»	
27	8.12		Уус-Уран литература олох тосту уларыгар куөнүтэр .Гражданской сёрии темата уус- урган айымнигага. Силлабический хоноон	Ханытттан ыстаттайдалары булуу. Конспект
28	10.12		С.Р. Кулачиков – Эллэй олобо айар Улэгэ. Хоноонноро	Дорбоонноохтук аабыы
29	15.12		«Саа уоңугтар», «Партизан у□уюбар», «Кытыя» ырытыы	Аабыы уонна ыйытыгага эппиэт
30	17.12		А.А. Иванов-Кундэ олобо, айар Улэгэ. «Иэдээнэх ба5а»	Аабыы
31	22.12		«Иэдээнэх ба5а»	
32	24.12		Г.В. Башпев – Алтан Саарын – Саха биир бастакы Үөрэхтээбэ.	Конспект
33			«Кыныл ёрт», «Этичнэх ардах» кэпсээннэрэ	Үйльтыларга эппиэт
34			Түнүмбэи түмүктээнин	Хатылаанын
35			Саха литературын уустара	Конспект
36			С.С. Яковлев – Эристиин олобо, айар Улэгэ.	Аабыы
37			«Кэриэс туолуута» (сэñэн)	Үйльтыларга эппиэт
38			«Кэриэс туолуута» (сэñэн)	Аабыы
39			Хонтуулунай ёйтэн суруйу «Кыра Хабырыыс обрана	
40			Д.К. Сивцев – Суорун Омоллоон олобо,	Конспект

		айар үлэтэ		
41		«Күкүр Уус» драма	Аабы	
42		«Күкүр Уус» драма	Аабы, ыйтыларга эпшиэт	
43		Хонтуруолуний өйтөн суруйу «Күкүр Уус» драма баян Күннэй уобараана»		
44		В.М. Новиков – Күннүк Уурастырап олобо, айар үлэтэ	Конспект	
45		Күннүк Уурастырап хоноонноро	Өйтөн суруйууга бэлэмнэний	
46		Хонтуруолуний өйтөн суруйу «Күннүк Уурастырап – лирик поэт»		
47		Кылааны таынан аабы Күннүк Уурастырап «Күөх нуюбай мутукча» «Күөрэгэй»	Аабы	
48		Н.Е. Мординов – Амма Аччыгыйа «Атабастабыл» сэнэн	Аабы	
49		«Атабастабыл» сэнэн		
50		«Атабастабыл» сэнэн	Йыйтыларга эпшиэт	
51		«Атабастабыл» тексты кытта үлэ	Аабы, ырыты	
52		Кылааны таынан аабы Амма Аччыгыйа «Куйур» эбэтэр «Моту»	Конспект	
53		Өйтөн суруйу «Амма Аччыгыйын кэпсээннэрэ»	Йыйтыларга эпшиэт	
54		Саха суруйааччыларын олобо суюх буруйдааны И.Арбита олобо, айар үлэтэ	Конспект	
55		«Сүбэлэр-соргулар», «Мохуоктан-эрэйтэн» «Ардах инниинэ»	Йыйтыларга эпшиэттээхин	
56		Кылааны таынан аабы И.Арбита «Өлбөт туунан ырыа	Аабы	
57		К.О.Гаврильев – Тыа обото олобо, айар үлэтэ.	Конспект	
58		«Оболоох ыалтан оннообор уот иччитэ үөрэр» «Тыымпы», «Былыргы саха»	Аабы, ырыты	
59		Ф.Г. Винокуров – Даадар олобо, айар үлэтэ «Кэрэтиэн хоту сирим», «Уруй»	Йыйт.эпшиэт	
60		В.Яковлев – Далан олобо, айар үлэтэ	Иницинэрии оцоруу	
61		«Дыылбам миэнэ» эссе-роман	Аабы	
62		«Дыылбам миэнэ» эссе-роман	Ырыты	
63		«Дыылбам миэнэ» эссе-роман	Конспект	
64		Хонтуруолуний өйтөн суруйу «Ураты дыылбалаах киһи»	Аабы	

65		Кылааны таиннан аабыы. Олохтоох сурыйааччылар (В.Босяк, А. Старостин, И. Мигалкин, В. Протодьяконов	Аабыы быйтыштарга эпшиет
66		Кылааны таиннан аабыы. Олохтоох сурыйааччылар	Өйтөн сурүйүүта бэлэмнэни
67		Литературный тест. Хатылаанын	
68		Сылы түмүктуур хонтуруулунай өйтөн сурүүү	Конспект